

Eötvös Lóránd Tudományegyetem
Afrikanisztika Program

KITASZÍTOTT GYERMEKEK
- fiatalokúakat érintő társadalmi
problémák Kinshasában-

Készítette:

Szilasi Ildikó

Témavezető:

Dr. Füssi-Nagy Géza

2007

TARTALOMJEGYZÉK

I.	Bevezetés	3
II.	Elmélet és módszer	4
III.	Kitaszított gyermekek	10
III./a	Boszorkány gyermekek	11
III./b	Utcagyerekek	15
III./c	Prostituált gyermekek	18
III./d	Gyermekmunkások	20
III./e	Gyermekkatonák	23
IV.	Jövőkép	27
V.	Bibliográfia	29

I. BEVEZETÉS

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Kulturális Antropológia és Afrikanisztika szakán végzett tanulmányaim során egy nemzetközi fejlesztési non-profit szervezet munkatársaként¹ valamint antropológus kutatóként kilenc hónapot töltöttem el a Kongói Demokratikus Köztársaságban 2004 tavasza és 2007 tavasza között, több utazás alkalmával. Munkásságom során megismerkedtem egy afrikai nagyváros komplex társadalmi problémáival, marginális csoportokkal, szegénységben élőkkel, kiváltképp ami a fiatalok csoportokat illeti. Rálátást nyertem egy sor olyan eszközre és módszerre, amellyel helyi és nemzetközi szervezetek a különböző problémák enyhítését szorgalmazzák. Záró-dolgozatom témájaként a területen felgyülemlett jegyzeteim és megfigyeléseim dolgozom fel.

A témaválasztást elősegítette egy számomra meghatározó beszélgetés, melyet 2004-ben a Kinshasai Egyetem (University of Kinshasa - UNIKIN) Antropológia Tanszékének egyik munkatársával, Malembe professzorral folytattam. A professzor politikai antropológiával foglalkozik az Európában is ismert antropológus, Dr. Lapika Dimomfu professzor irányítása alatt. A beszélgetésből kiderült, hogy napjaink kongói társadalomtudományi kutatásainak fő irányai: a modernizáció-kutatás; a városi mikro-közösségek, elsősorban vallási ébredési mozgalmak kutatása; illetve fejlesztési projektekből való részvétel és azok kutatása. Malembe professzor szerint bevett gyakorlat, hogy a fejlesztési projektekből helyi és nemzetközi szervezetek afrikanistákat, antropológusokat alkalmaznak a projekt előkészítésben, megvalósításban és ellenőrzésben. A tapasztalatok szerint a társadalom tudósok által alkalmazott módszerek: a relativista hozzáállás; a hosszú ideig tartó, elmélyült kutatás adott közösségekben; esettanulmányok és szakirodalom ismerete stb. mind hozzájárulnak a projekt hatékonyságához, eredményességéhez. A vélemények ugyanakkor megoszlanak. Vannak, akik magát a nemzetközi fejlesztési gyakorlatot is kritikával illetik, a társadalom tudósok aktív szerepvállalásának relevanciáját illetve szükségességét a fejlesztésen belül pedig megkérdőjelezzik. Kinshasa rendkívül súlyos, fiatalokat érintő társadalmi problémái megoldásra várnak és véleményem szerint a hatékony megoldáshoz a szektorok közötti együttműködés mutathat eredményes utat, tehát, hogy a civil szféra és az állami szektor szereplői együtt terveznek és visznek véghez projekteket, kiváltképp ami a non-profit

□

¹ Afrikáért Alapítvány, www.afrikaert.hu

szervezetek, a társadalom tudósok és a releváns állami szereplők közötti szoros együttműködést illeti.

II. ELMÉLET ÉS MÓDSZER

A segélyezés, a fejlesztés, a non-profit szektor hiánypótló tevékenységei mind az emberre irányulnak. Közösségekben keletkeznek, működnek vagy buknak meg. A társadalomtudományok lehetséges kutatási iránya és feladata, hogy az emberi közösségeket érintő változások megértésére törekedjék, adott esetben aktív részvétellel, adott esetben kutatással.

William F. Fisher *Doing good? The politics and Antipolitics of NGO Practices* című írásában hangsúlyozza a NGO-k tevékenységének kritikai kutatását.¹ Írásában kifejti, hogy a sokszámú és diverzifikált, az egész világot átívelő nem-kormányzati szervezetek rendszere globális és lokális szinten szövevényes módon kihat a lokális politikai viszonyokra, a gazdaságra, a társadalmi berendezkedésre valamint a modernizációs folyamatokra. Tanulmányának konklúziójaként felhívja az antropológusok, társadalom tudósok figyelmét a szektor kutatására.

Brooke G. Schoepf szerint a fejlődéstanulmányokban az AIDS-vel összefüggő fejlesztési kutatások képezhetnek markáns irányvonalat. A témához kapcsolódó antropológiai szakirodalmat 2001-ben dolgozta fel. Az AIDS-szel foglalkozó tanulmányok száma a 80-as évek közepétől szaporodott meg, és a kilencvenes években teljesedett ki. A kutatások hozzásegítettek annak jobb megértéséhez, mi zajlik le a betegekben illetve milyen politikai-gazdasági-szociális vonulatai vannak a betegségnek ott, ahol felüti a fejét. (Schoepf 1988, Singer 1998). Mivel az afrikai kontinensen, a Szaharától délre eső terület a leginkább fertőzött, a tanulmányok többsége is szub-szaharai országokban végzett kutatásokon alapul. Az áttekintett esettanulmányok a megkülönböztetés formáival és működésrendszerével; a kockázat (risk) és annak kezeléséhez kapcsolódó attitűdökkel és stratégiákkal foglalkoznak.

A fejlesztési antropológia (Development Anthropology) napjainkban nem alkot külön diszciplínát a kulturális antropológián belül. Nem alakultak ki általános elméletei, koncepciói,

□

¹ Az NGO-k – angolul non-governmental organisations- nem kormányzati, civil kezdeményezésre létrejött, a társadalom számára hasznot termelő segélyezési- fejlesztési szervezetek.

módszerei. Az alkalmazott antropológia (Applied Anthropology) részét képezi annak ellenére, hogy az antropológusok részt vesznek a fejlesztésben, illetve a fejlődéstanulmányok a kultúrakutatás részterületét képezik.

A fejlesztési antropológia területén született publikációk szerzőinek egy része a gyakorlati alkalmazás lehetőségeivel foglalkoztak pl. Cochrane, Perrett, Greeley, Hoben. A fejlesztéssel foglalkozó antropológusok, afrikanisták esettanulmányaikban többek között a 'norm-conflict' problematikáját (Chambers, Ford, Hinshaw); a társadalomtudományi kutatási eredmények bürokratikus döntéshozatali rendszerbe való beillesztésének lehetőségeit (Bledsoe, Bryant, Hoben); és általában a döntéshozatali rendszerek struktúráinak és kulturális kontextusának vizsgálatát (Hymes és Sanday) kutatták. A tárgyterületen belül Almy, Brokensha, Pitt és Stevens munkáit érdemes még megemlíteni.

A társadalomtudósok és szakértők fejlesztésbe való bevonása Svédországban (pl. SIDA és SAREC) és az Egyesült Államokban (FAO, WHO, UNDP) számottevőek. Ezen felül a Világbank is alkalmaz társadalom tudósokat szakértőként fejlesztési projektjeiben és a jövőt illetően a tendencia erősödésére számíthatunk.

A KUTATÁS HELYE

A kutatás helyszínének meghatározása - annak rendkívüli összetettsége és diverzifikáltsága miatt, valamint annak okán, hogy a kutatás több időben több földrajzi területen zajlott-meglehetősen nehéz. Kinshasa – egyéb nevein Kin-la –belle¹, Kin Lipopo², Malebo³ - a Kongói Demokratikus Köztársaság kb. hét milliós lakosságot számláló, folyamatosan terjeszkedő fővárosa. 24 közigazgatási egységből, ún. kerületből – franciául commune- ,a kerületeken belül 310 negyedből –franciául quartier- áll. A kerületeket, negyedeket markáns karakter jellemzi. A kutatás helyszíneit többek között Gombe, Ngaliema, Kasza-vubu, Limete kerületek képezték.

Kinshasa történetét demográfiai robbanások kísérték végig. 1881-ben Kinshasa lakossága 5000 főt számlált, 1950-re 200.000 főre növekedett a városlakók száma. A demográfiai robbanás valójában az 1960-as évben kezdődött meg. Míg1960-ban 400.000-en, 2003-ban már

□

¹ 1960 előtt Belle ville

² A leopoldville afrikanizált neve

³ Malebo, egy Kinshasában gyakran előforduló növény fajta

6 milliónyian lakták a várost. A FNUAP¹ előrejelzése szerint a városi lakosság évenkénti 3%-os növekedése várható, így 2010-re Kinshasa lakossága eléri a 10.000.000 főt. A népességszaporulattal párhuzamosan a város területe is jelentősen nőtt. 1950-ben 2300, 1960-ban 4000, 1968-ban 13.000, 1975-ben 18.000, 2000-ben 60.000 hektárnyi területet ölelt fel a terjeszkedő óriás város. A lakosság összetétele a korcsoportok szerinti megoszlás alapján is karakteres, 2000-ben Kinshasa 6.062.000 főt számláló lakosságának mintegy 60%-a, közel 3.637.000 lakó volt 19 éven aluli. A számadatok alapján is érzékelhető a fiatalok túlnyomó többsége a társadalom egészén belül.

A Kinshasa szerte fellelhető gyermekmunkásokat Ngaliema kerületben, Munganga negyedben figyeltem meg. Ugyanitt került megnyitásra 2006-ban az Afrikáért Alapítvány által koordinált, magyar támogatásból felépített általános és középiskola, melynek kapcsán egy hatásvizsgálatot végeztem, milyen módon változtatta, befolyásolta a negyed életét az iskola építés majd az új iskola megnyitása.

Gombe kerület Kinshasa város kereskedelmi és közigazgatási központja. A város ütőere, a Boulevard du 30 Juin sugárút környékén találhatóak az irodák, nagykövetségek, minisztériumok, bankok, szolgáltató centrumok, éttermek, bárók és szállodák. Gombe ugyanakkor a kéregetők és koldusok tevékenységének is egy központját jelenti.

A társadalmi problémák különösképpen a fiatalokat érintőkre jellemző módon a legszegényebb (Makala, Kimbanseke, Masina), infrastrukturálisan kiépítetlen, nagy népsűrűségű (Masina, Kingasani) kerületekben jelentkeznek. A város ún. „emelkedett hangulatú”², (Kinshasa, Kalamu, Kasavubu, Bandalungwa) területein is megfigyelhetőek a jelenségek, tehát ahol sok szórakoztató egység, terasz és bár működik. A nagy piacok környékei (Zando, Gambela, Liberté) is jellemzően olyan részeit képezik a városnak, ahol a fiatalokat érintő társadalmi problémák fokozottabban jelen vannak.

A gyermek boszorkányok legtöbbször a legkevésbé fejlett, bádögviskós kerületekből kerül ki: Selembao, Makala, Ngaba. Kutatásom során a Mama Gina által vezetett Ministère de la lutte contre la sorcellerie³ közösségben (Limete kerület); a Tabernacle de Jesus Christ gyülekezetben (Ngaliema kerület) és a Chars de feu egyházban tettem megfigyeléseket.

□

¹ Fonds des Nations Unies pour la Population

² Franciául: amibance chaud

³ Jelentése: Közösség a boszorkányság ellen

Az utcagyermek által legkedveltebb részek a Gambela piac Kasavubu kerületben, a Nzando piac, amely három kerületet, Kinshasát, Gombét és Lingwalát érinti és a Kabila által épített Liberté piac. A város központi szórakoztató tere, a Roind Point Victoire a Kalamu, és a Roind Point Ngaba Ngaba kerületben is az utcagyerekek által sűrűn látogatott helyek közé tartozik. A stadionok elhagyatott környéke, így a Mártírok stadionja Lingwala, a Tata Rafael stadion Kalamu kerületben is jó terepül szolgál az utcagyerekek számára. A központi Gombe negyedbe koldulni járnak, illetve a szóbeszéd szerint az impozáns Boulevard du 30 Juin sugárúton található temető hátsó részében a sírkövek között élnek utcagyermek tömegei. Gyermek prostituáltak által kedvelt kerületek a szórakoztató jellegéről ismert Bandalungwa és Barumbu kerület. A gyermekmunkások Kinshasa szerte megtalálhatóak. Ngaliema kerületben, a Kongó folyó partján dolgoznak jellemzően a kötő gyerekek, a folyóparti kőfejtő helyeken. A gyermekkatonák társadalmi re-integrációjával foglalkozó szervezet Limete kerületben található.

KUTATÓI NEHÉZSÉGEK A KINSHASAI TÁRSADALMI PROBLÉMÁK ERDEJÉBEN

Kongóban egy európai munkásságát minden helyzetben kitüntetett figyelem kíséri. Személyes jelenlétemmel szemben tanúsított attitűdök többnyire pozitívak, melyet különböző jelzőkkel tarkított üdvözlésekkel fejeznek ki. Néhány lingala nyelvű, jellegzetes szólás ezek közül:

- Mundele. - Lingala szó, jelentése fehér
- Mundele a yé. – Fehér érkezett!
- Boya kotala mundele a yé- Nicsak, egy fehér.
- Mundele, kabelanga mbongo. - Fehér, adj nekem pénzt
- Mundele azo tambola ma kolo.- Nicsak, egy fehér, aki gyalog jár az utcán, az emberek között!

Kongói kutatásom során szerepem alakulását egy helyi barátom fogalmazta meg különböző szellemes terminusokkal:

Lincsi¹ bebe. Lingala nyelvű kifejezés, jelentése Lincsi baba. Első utazásom kezdeti időszaka, melyet a helyi kultúrában és gesztusrendszerben való járatlanság, feszült viselkedés, katonáktól, malária szúnyogoktól való félelem jellemezett. Diarheás lettem, betegségem alatt főtt banánt ettem.

Lincsi de molokaibeli. Lingala nyelvű kifejezés, jelentése Lincsi, a hátizsákos. A helyi piacon beszerzett rafia hátizsákomra tett utalás, amely a helyi kultúra iránti nyitottságomat és érdeklődésemet mutatja. Ezt az időszakot a kultúrákról, szokásokról, tárgyokról való gyakori kérdésfeltevés és tárgygyűjtés jellemezte.

Lincsi alenda. Lingala nyelvű kifejezés, jelentése Lincsi, az erős. A kimerítően hosszú és füllesztően meleg munkás napok viselése, szívósság. Az iskolában a tantermekben töltött sok idő, a gyerekek padjaiban ülve, a fülledt melegben, hangzavarban. A körülmények okozta kellemetlenségek leküzdése, mint pl. malária szúnyogok, víz- és áramszünet. Helyi családnál való étkezés és szállás.

Lincsi la congolaise. / la kinoise. Lingala nyelvű kifejezés, Lincsi, a kongói / kinshasai.- A harmadik utazás elejétől kaptam e megtisztelő nevet. Egyedül érkeztem Európából. A szokásvilágban való jártasság, a különböző szituációk kezelése, kongói ételek kézzel történő fogyasztása, liputa viselése² a lingala nyelv megértése, populáris kongói közszereplők, attitűdök, város ismerete.

Mamu Lincsi. Lingala nyelvű kifejezés, jelentése Lincsi Mama. Negyedik utazásom alkalmával neveztek el így, a kultúra magas szintű ismeretéért, és a szituációk megfelelő kezeléséért.

A KUTATÁS MÓDSZERE

A társadalmi problémák egy részével – gyermekmunkások, utca gyerekek- akarva-akaratlanul találkozok az ember Kinshasában. A gyermek boszorkányok, gyermek katonák és prostituált

□

¹ A Lincsi becenevet még gyermekkoromban kaptam Magyarországon. Mivel a kongóiak könnyebben kiejtették, mint az Ildikót, így rajtam maradt a becenév.

² a liputa egy téglalap alakú anyagdarab, amelyet négy szélén beszegnek, hosszú szoknyaként, a derékon megkötve viselnek

gyermek témája külön utánajárást, felkutatást igényel. A tanulmányban közzétett megfigyelések és adatok nagyobb részét kulturális antropológiai módszertan alapján, résztvevő megfigyelés és interjúzás során nyertem. A nem saját megfigyelésekre alapozott gondolatokat hivatkozással jelölöm meg. Gyermek boszorkányok kapcsán több intézménybe és gyülekezetbe volt bejárásom. Utcagyermekkel egy hétig volt alkalmam intenzív megfigyelést és adatgyűjtés végezni. Egy filmes projekt kapcsán a gyerekeket reggeltől estig kísértük hat napon át, különböző élethelyzetekben. Gyermekkatónákkal 2 x 2-3 napot töltöttem intenzív megfigyeléssel, rajzgyűjtéssel illetve interjúzással a belga-vöröskereszt által üzemeltetett szociális központban, ahol a gyermekek társadalomba való re-integrálása zajlik. Gyermek prostituáltakkal egy hét intenzív megfigyelés és adatgyűjtés állt rendelkezésemre.

Mivel halmozottan hátrányos helyzetű csoportokról van szó, az érintettek lakókörnyezete és élettere, társadalmi kapcsolatrendszere, magatartása és attitűdjei számos nehézséggel állítják szembe a kutatót. A gyermekkatónák dörzsöltek és szokimondóak. Volt, hogy próbáltam kontaktust teremteni némelyikükkel, sikertelenül. Gorombán mondta egy köpcös kisfiú, hogy ő bizony nem fog beszélgetni velem, mert nem szeret. A gyermekkatónákkal kapcsolatos mindennemű kontaktusfelvételt és információ megszerzésre irányuló törekvést nehezített az integrációs tábor munkatársainak felügyelete. Illetve az a szabály, miszerint a gyermekkatónákat közvetlenül tilos múltjukról és élményeikről kérdezni. Kizárólag, ha rajzaikon keresztül vagy maguktól nyílnak meg, lehet információt kapni tőlük. Tilos olyan kérdést intézni hozzájuk, amelyek felzaklatnák őket lelkileg. Ilyen körülmények között nem könnyű az adatgyűjtés, de a rajzolós módszer sokat segített a probléma leküzdésében.

Az utcagyerekek ápolatlanok, rongyokban járnak, többen súlyos betegségek hordozói. Sok közöttük a tolvaj, és az olyan, aki konfliktusait agresszív módon rendez. Egy utcagyermekkel foglalkozó szociális központban, 60-70 utcagyerek veszi körbe a látogatót. A kutatónak egy sor olyan módszert és attitűdöt el kell sajátítania, valamint szabályt kell ismernie, értenie és alkalmazni tudnia, amelyekkel a helyzeteket kezelni tudja. Néhány ezek közül:

- a gyermekekkel szembeni tekintélyt sugárzó, nyugodt és magabiztos viselkedés;
- a gyermekek motiválása és ajándékozása visszafogott módon, az intézményen kívül, hogy a többiek ne neszeljék meg, hogy pénzt, értéket kaptak. Egy megebédeltetés, egy hajfonatás, némely használati eszköz vagy ruhanemű vásárlása elegendő gesztus. Ha

egy intézménnyel rendszeresen dolgozunk együtt, a gyermekek létszámától függően néhány tucat kenyeret vagy zsák rizst, manióka lisztet célszerű az intézménynek adományozni.

- az általában rendkívül aktív gyermekek lefoglalásának trükkje, ha fotózzuk őket.
- a kutatónak célszerű alapszinten kommunikálnia a helyi nyelven – jelen esetben lingalául- hogy kapcsolatot tudjon teremteni tolmács nélkül is. Olyan hátrányos helyzetű gyermekekről van szó, akiknek nagy része nem járt iskolába, így nem beszélnek a francia nyelvet. Jól veszi ki magát lakókörnyezetükben továbbá, ha az „idegen”, „vendég”, a helyi nyelvjárást ismeri.
- Azok a kerületek, negyedek, ahol a társadalmi problémák koncentrálnak és fiatalok marginális csoportok élnek fokozottabb a malária és az AIDS veszély. Az utcagyermek sokszor összeverekednek. A jelen lévő felnőttek tilos megfelelő óvintézkedések nélkül a sebes, vérző gyerekekkel interakcióba kerülni.
- A kutatónak érthető módon és világosan kell kommunikálnia az érintettek felé szerepét, célját és motivációját, nehogy a gyermekeknek ártson jelenlétével és irigyeket, rossz akarókat hozzon rájuk.

Ha a kutató ezeket és az ehhez hasonló szabályokat alkalmazza, a helyi kultúra megértésére törekszik és mindezt nyílt és empatikus hozzáállással teszi, kutatása sikeresebb lehet.

III. KITASZÍTOTT GYERMEKEK

Kinshasában bizonyos gazdasági és kulturális okok következtében a gyermekek a család; a lakó közösség; végső esetben a társadalom kitaláltjává válnak. A tanulmányban a különböző, fiatalokat érintő társadalmi problémákkal: boszorkány gyermekekkel; utcagyermekkel; gyermekmunkásokkal, gyermekkatonákkal foglalkozom. A dolgozat terjedelmi kötöttségei miatt a gyermek prostituáltokról és fiatalokat érintő AIDS problémájáról csak érintőlegesen írok. Ezek a témák további elmélyülést, kidolgozást igényelnek.

III/a BOSZORKÁNY GYERMEKEK

„Boszorkány voltam, de a prófétához kerültem, és meggyógyultam. Most már semmit nem látok éjjel, nincs kapcsolatom azokkal az emberekkel.”

Interjú-részlet, Djuma

A 10 éves Djumát szülei boszorkánynak bélyegezték. Boszorkányság vádjával kitaszították a családból, utcagyerekké vált. Djuma elbeszélése alapján a boszorkányságot bátyjától kapta, keksz formájában, aki maga is boszorkány volt. Ezek után együtt, közösen üzték a rossz cselekedeteket. Megöltek embereket „boszorkánybetegséget” hoztak rájuk, közúti baleseteket okoztak. Éjjelenként egy „másik világban” boszorkányokkal találkoztak. Mikor Djuma szülei gyanakodni kezdtek, Kinkela próféta gyülekezetébe vitték, hogy megbizonyosodjanak a vád felől, és kigyógyítsák őt... Ez egy a sok háttértörténet közül, amellyel a gyermekek a karizmatikus Tűzsekér egyházba (Eglise Chars de Feu) kerülnek. A gyülekezeti helyszín egy ház belső udvara. Színesre festett falain bibliai jelenetek. Az oltár piros krepp-papír díszekkel dekorált emelvény, üveg szószékkel, élénk színű művirágokkal dekorálva. A gyülekezet vezetője Kinkela próféta, akivel a hívők személyesen csak úgy beszélhetnek, hogy letérdelnek előtte és fejüket lehajtják. A gyülekezet tevékenységei közé tartoznak a misék és prédikációk valamint a közösségi élet szervezésén túl boszorkányok kezelése, tisztító szertartások végzése. Az intézményben a kutatás idején 27 kezelt gyermek tartózkodott, ebből 7 az intézményben lakott. Kinkela próféta elmondása szerint Istentől kapott lelki ajándékánál fogva képes a boszorkányok kiűzésére.

A kinshasaiak mindennapi életét és kozmológiáját a látható és láthatatlan világ (monde visible-invisible)¹, a fizikai, tapasztalati világgal párhuzamosan egy misztikus, „második világ” (deuxième monde), „második város” (deuxième cité) a nappali kultúrával szemben egy éjszakai kultúra hatja át. A kinshasaiak fogékonyságát az okkultizmusra, a karizmatikus ébredési mozgalmak iránti kötődésre, egy „második világ” felépítésére a szakirodalom szerint az általános szegénység, kiűttalanság, nélkülözés okaiban keresendőek. Az, aki „két szemmel” lát Kinshasában, nem lát mindent. Azok értik meg teljességében a kinshasai jelenségeket, akik „négy szemmel látnak”, így ismerik a nappali és éjszakai világban zajló folyamatokat is. A

□

¹ De Boeck: 2004

„deuxième monde” tevékenységei közé tartozik a boszorkányság is, amely a gyermekeket jelentős mértékben érintő társadalmi probléma.

Felnőtt, gyermek egyaránt lehet boszorkány. Működésüket titokzatosság fedi, melynek egyértelmű külső megnyilvánulásai, jelei nincsenek. Ezért is nehéz boszorkányt „diagnosztizálni”. Boszorkánynak születni nem lehet. A magzat édesanyja hasában burokbán védett, öntudatlan. Születésekor, mikor kikerül a világba, mintegy színpadra, a sötétség ereje már hatást tud gyakorolni rá. Boszorkánnyá legtöbbször ételajándékozás során lehet válni. A hiedelem szerint az étel emberhúst is tartalmaz, tehát az ajándékozás szabályai szerint az ajándékozott emberhússal fog tartozni a felajánlónak. Álomban jelenik meg az ételt ajándékozó és visszaköveteli az emberhúst, amit adott. Az áldozatban felvetődik a kérdés: hogyan adja vissza az emberhúst? A válasz ugyancsak az álomban érkezik: Gyere, megmutatom, hogyan tudod! Az egyetlen módja a kapott ajándék viszonzásának a meghívás elfogadása. Ekkor az alanyt a boszorkányok gyűjtőhelyére viszik, ahol vad tivornya zajlik. A történések kizárólag a lélek szintjén zajlanak, a fizikai valótól függetlenül. A lélek kilép a test tokjából, alvás közben, mivel a boszorkányok rendszerint éjjel gyűlnek össze. Akkor válik valaki boszorkánnyá, ha a hús viszonzása mellett dönt, és részt vesz a tivornyán, amelyen a boszorkányság következtében elhunytak húsát fogyasztják. Ezt a jelenséget a túlvilágon folyó kannibalizmusnak is nevezik.

Felolvastam riportalanyomnak Evans-Pritchard zande boszorkányokról írt művének következő bekezdését abból a célból, hogy megtudjam hogyan vélekedik a leírtakról.

„Zandeföldön néha összeomlik egy öreg magtár, de ebben semmi figyelemreméltó nincsen....Következésképpen megeshet, hogy éppen emberek ülnek a magtár hűsében, amikor az összedől, és megsérülnek...de miért abban a pillanatban kellett összeomlania, amikor pont ezek az emberek ültek alatta? Éveken keresztül leomolhatott volna, hát miért pontosan akkor történt ez, amikor bizonyos emberek a hőség elől menekülve menedéket kerestek alatta? ...”

A szövegrészre reflektálva egyik adatközlőm elmondta, a boszorkány egyfajta kémként, adatgyűjtőként működik, mielőtt cselekedne: megfigyeli, hogy hol fordul meg, melyik úton jár haza, melyik széken szokott ülni kiszemeltje. Adatközlőm nem találta meglepőnek, az azande történetet, a fent említett esetben a magtár alatt üldögélők között volt a boszorkány áldozata. A

boszorkány pedig a megfelelő pillanatot kihasználva cselekedett. A boszorkányság tehát magyarázatot ad a látszólag két egymástól független esemény kapcsolatára azáltal, hogy magát a történetet a boszorkány idézi elő direkt, és a körülményeket figyelembe vevő összehangolt módon.

Egy interpretáció szerint a boszorkánysággal való megbélyegzés a gyermekek családból történő kitzasztításának társadalmilag elfogadott módja. A boszorkányság kozmológiájába és érvrendszerébe burkolva elfogadható magyarázattal tud szolgálni a család, miért van szükség a drasztikus lépés meghozatalára, és ezt környezetével is el tudja fogadtatni. Valójában a kitzasztítás mögött a család gazdasági szűkössége és egyéb családi problémák állhatnak, ugyanakkor az sem elvetendő, hogy vannak olyan esetek, ahol a jelenség lefolyását valójában a boszorkányságba vetett hit generálja. Jellemző probléma, hogy a gyermekek egyik szülője meghal. Az özvegy újraházasodhat. Ekkor előfordul, hogy az új férj nem tűri meg a nő korábbi házasságából származó gyermekeket. Ekkor a nő vagy rábízza valamely családtagja számára a gyermekek nevelését, vagy elhajtja őket. Ha férfi özvegyül meg, és újranősül, gyermekeit behozhatja az új házasságba, de a mostoha sok esetben olyan rossz bánásmódban részesíti a őket, hogy azok önként elcsavarognak és az utcán próbálnak szerencsét. Ha a férfi új házasságába nem akarja bevinni gyerekeit rábízhatja gyermekeinek nevelését valamely fiú- vagy lánytestvérére, de hasonló problémák – a rossz nevelés, a házastársak negatív attitűdjei a befogadott gyermekekkel szemben- ott is fennállnak.

Ha valaki boszorkányság gyanújába kerül, veszélyforrást jelenthet családja számára. Óvni kell a családtagokat, nehogy megbetegedjenek vagy balszerencse érje őket, ezért védőbástyát állítanak. Ez a védőbástya a vélt boszorkány teljes elkülönítése családjától: szülők elszakítása gyermekeiktől; gyermekek elüldözése, kitzasztítása a családból.

A boszorkánysággal vádolt gyermekeken ún. delivrance-ot végeznek, ami egyfajta boszorkányűző szertartás¹. Pastor Josué gyülekezetében boszorkányűző szertartást kéthetente vasárnaponként végeznek. A gyermekeket általában a szülők hozzák, a vasárnapi szertartás előtti hét folyamán, mialatt egy felkészítő perióduson mennek keresztül. A felkészítés a gyermekek személyes meghallgatásával kezdődik. Családi háttérüket, élettörténetüket, a „másik világban” elfoglalt szerepüket mesélik el, ahol rendszerint a valóstól eltérő társadalmi szerepet töltenek be. Ezek a képzelt szerepek általában társadalmi ideálokat közvetítenek.

□

¹ Kutatásaim során delivrance-on nem volt alkalmam részt venni.

„Odaát 28 éves vagyok, feleségem és két gyermekem van. Katona-parancsnok vagyok.” (Interjú-részlet, Djuma)

A felkészítés során imaórákat, prédikációkat tartanak, melyek gyakorlataival a rossz megtörésére törekednek. A felkészítés részeként, a boszorkányűző szertartást megelőző napok során a lelkész sajátos rítust végez. A fiatalok boszorkányüzelmekkor használt tárgyaikat zacskóba csomagolva a lelkész elé hozzák. A lelkész segédje a zacskókat óvatosan kicsomagolja, majd a csomagban található darabokat egyenként a pásztor kezébe adja. Ezek a tárgyak különböző méretű kések, szikék, drótdarabok, üvegdarabok, rongydarabok, lábasok, műanyag poharak lehetnek. A pásztor a tárgyakat megvizsgálja, a tükör darabok, kések élességét próbálgatja. A rongydarabokból cérnaszálat tép, a műanyag pohárból és drótokból letör egy darabot és csak egy kis részén végzi el a vizsgálatot, mivel a tárgy egy kis darabja is magában hordozza a tárgy erejét, rendelkezik a tárgy esszenciájával. A tárgyak darabjait a vizsgálat után jobb tenyerébe helyezi. Tenyerében a tárggyal, fogja meg a gyermekek jobb tenyerét, közben a gyerekek meztelen hasát és kulcsontját figyeli, amelyen különböző jelek jelennek meg a szertartás során. Minden boszorkány rendelkezik egy jellel- francia nyelven signe- amely leggyakrabban kígyót jelölő S vonal körben vagy négyzetben, valamint SX vonalak. Minden jelhez tartozik egy szín, jellemző a vörös és a fekete. A boszorkányűző szertartást megelőző „diagnosztizáló” szertartás során felméri, melyik gyermek milyen erejű ártó erővel rendelkezik, így a tisztító szertartás során tudják, ki veszélyes és ki nem az.

A boszorkányűző szertartás után, ha a boszorkányságtól nem szabadul meg a gyermek, nem kerülhet vissza családjához. Ha a szertartás során meggyógyul, sokszor akkor sem fogadják oda vissza, főként akkor, ha boszorkány üzelmeivel valamely ismerősének halálát okozta. Így az előbbi okok miatt felvázolt boszorkánynak bélyegzett gyermekek legtöbbje átlép egy másik jelentős társadalmi probléma kategóriájába, és utcagyerekké válik.

A boszorkány gyermekek befogadását és nevelését többek között az ORPER¹ szervezet látja el. A szervezet két évtizede működik, főleg francia, belga és német támogatással. Az intézmény vezetőjének álláspontja szerint a gyermekek kitagadása mögötti okok a család gazdasági helyzetében keresendők. Az általános szegénység, a rossz szociális és gazdasági körülmények juttatják el a sok gyermekszájam etető családfenntartókat arra a pontra, hogy jó

□

¹ l'Ouvre de Reclassement de la Protection des Enfants de la Rue

kifogással kilökjék a családból a gyermekeket. A boszorkányság az egyik, és a társadalom által elfogadott kifogás. A magyarázat viszont korántsem ilyen egyszerű, mivel a családok fizetnek a lelkészeknek és a gyülekezetnek azért, hogy a diagnosztizálást végrehajtsák, illetve, hogy a szükséges rítusokat elvégezzék. A jelenség mozgatórugóinak megértését az is bonyolítja, hogy nem kizárólag nehéz anyagi körülményű családokban fordul elő a gyermek boszorkánynak bélyegzése és kitaszítása. Az UNICEF boszorkány gyermekekről írt jelentésében a probléma megelőzése és felszámolása érdekében javasolja a működő egyházak szigorúbb ellenőrzését; legalizálását. A vallási vezetők, lelkészek praktizálásának meghatározott iskolai végzettséghez kötését és a delivrance-ok során a gyermekekkel agresszív módon bánó vallási vezetők felelősségre vonását többek között.

III/B UTCAGYEREKEK

Utcagyerekek, FOYER intézmény

Utcagyerekek, MOJE intézmény

Az UNICEF 2007 márciusi jelentése szerint Kinshasában napjainkban 13.000 körülire tehető az utca gyermekek – más néven shégék- száma. Az utcagyermek 0-25 éves fiatalok, akiknek egy részét az árvaság, a rossz anyagi körülmények, a kiúttalanság, a családon belüli rossz bánásmód, a boszorkányság vádja űzött ki az utcára. Megkülönböztetendő az utcagyerekek és az utcán lévő gyerekek kategóriája. Előbbiek családi kötelekkel nem rendelkeznek, napjaikat az utcán töltik. Az utcán dolgoznak, élnek, alszanak. A másik csoport bár napközben az utcákat járja, megélhetést keres, koldul, éjszakánként vagy rövidebb-hosszabb időkre visszatér családjához.

Az ORPER utcagyermeket segítő szociális intézmény 1995 és 1996 februárja között felmérést végzett az utcagyerekek körében.¹ A felmérésből kiderült, hogy a gyermekek nagy része (több, mint 90 %) nem árva. A családi házat a rendkívüli szűkösség, kiúttalanság és rossz bánásmód miatt hagyják el. Általános jelenség, hogy a gyermekek más, már utcán élő társaik biztatására választják az utcát, szabadságot, függetlenséget. A felmérés során megkérdezettek túlnyomó többsége kategorikusan elutasította a családjukba való visszatérés lehetőségét.

Az ORPER intézményben többek között Manystella Ekka indiai származású nővérrel beszélgettem, aki hét éve dolgozik utcagyerekekkel Kinshasában.

- Kongó hivatalosan keresztény állam. Mi magyarázza a boszorkányságba vetett hit általános elterjedtségét és az utcagyerekek nagy számát? A szülők hogyan vádolhatják, tagadhatják ki saját gyermekeiket?

Nővér: A szülőket a negatív döntésekre, mint például a gyermek kitagadása, elüldözése, a gazdasági körülmények viszik rá. A családok rossz anyagi helyzetben vannak, sok az éhes száj, mindennapi nehézségekbe ütközik a gyermekek étkeztetése, iskoláztatása. Az egyik klasszikus forgatókönyv alapján úgy válik a gyermek kitagadottá, hogy édesanyja meghal, édesapja pedig újránősül. A mostoha nem sajátjaként neveli a gyermeket, rossz bánásmódban részesíti, éheztet. A gyermek éhes, eljár otthonról, koldulni, csavarogni kezd. A mostoha férje fülébe ülteti, hogy a gyerekkel valami nincs rendben, sokszor elcsavarog. Egy rokonságban történő betegség vagy haláleset jó alkalommal szolgál, hogy a felelősséget a furcsán viselkedő gyermekekre hárítsák.

- Hogyan történik a gyermekek diagnosztizálása?

Nővér: A vizsgálat úgy zajlik, hogy a gyermeket elviszik egy gyülekezetbe, ahol a vezető valamilyen szertartás során megállapítja, hogy az boszorkány-e vagy sem. Ha az, gyógyító szertartást végez, napokig nála marad. Viszont akár boszorkány a gyermek, akár nem, családjába legtöbbször vissza nem térhet.

- Hány százaléka a bekerülő leány utcagyermeknek prostituált?

Nővér: Nehéz lenne megmondani, a gyerekeket nem faggatjuk a múlttól, nem lehet tudni, ki honnan jött, mibe keveredett, inkább a jövőre koncentrálnunk. Az utca gyermekeket a szükség

□

¹ Szám szerint 9816, 8-25 év közötti utca gyermek vett részt a felmérésben, 8567 (87%) fiú, és 1249 (12,9%) lány.

sok mindenre ráviszi: prostitúcióra, kereskedelemre, lopásra. A központban 8-15 éves kor közötti lányok laknak.

- Mi történt azzal a sebhelyes fejbőrű lánnyal? ¹

-Nővér: Az a lány két hete érkezett a központba. Nehéz természetű, nehezen illeszkedik be, rajta kell tartani mindig a szemünket, el ne szökjön. Mbandakában élt, nagybátyja nevelte. Apja vak, anyja kereskedő, aki mindig úton van. Nagybátyjának felesége többször halva született gyermeket szült. A rokonok keresték az okot. Elvitték a gyermeket egy férfihoz, aki szertartással megállapította, hogy a kislány ártó boszorkány, aki a csecsemők haláláért felelős. Az eset után nagybátyja elüldözte otthonról, a falusiak meglincselték, megverték. Megalázták, kitagadták, majd felhozták Kinshasába, hozzánk a központba.

Az utcagyermeket az ORPER-hez hasonló intézményekben nevelik, étkeztetik, altatják. Sok esetben az intézmény csak biztonságos éjszakai szállás és napi egy bögre meleg ételt kínál a gyermekeknek. Akár több tucat, sokszor száznál is több shégé gyűlik össze és alszik egymás mellett a földön az intézmény udvarán. Vannak olyan intézmények, ahol a fiatalok komplex képzése- nevelése is folyik. Az udvar egyik részén foglalkozások zajlanak: írás-olvasás, számtan. Szabad időben tv-nézés, kártyázás. Az intézmény udvarán fociznak, birkóznak. A shégék gyakran csapatokba verődve vészelik túl a mindennapokat illetve szervezik meg tevékenységeiket. Gombe kerület részeit felosztják maguk között, és a parkoló kocsik őrzésével, az autók ki- és beálláskor való segítségével keresnek zsebpénzt. Az ártalmatlannak tűnő tevékenységeken kívül elképzelhető, hogy a lopással, rablással kapcsolatos tevékenységeket is szervezett módon végzik, de erről nincs biztos információ. Az agressziójukról híres „felnőtt shégék” bandákat alkotnak, és képesek irányításuk illetve felügyeletük alatt tartani akár bizonyos kerületek teljes negyedeit is.

□

¹ Az intézményben lakó egyik lány borotvált fejét számtalan friss seb borította.

III/c Prostituált gyermekek

Lányok kézműves foglalkozása egy kinshasai szociális központban

Az elárvult, boszorkányság vádjával, egyéb okokból az utcára került lánygyermekek számára a mindennapi túléléshez szükséges alapvető javak megszerzésének egyik módja testük áruba bocsátása. Az utcán felnövő lányok túlnyomó többsége 9-11 éves korban magától rájön vagy rávezetik arra, hogy teste pénzszerzési forrás lehet. A lányok szüzességének elvétele (beavatása) szexuális aktussal vagy főző banánnal történhet. A gyermekprostituáltak felnőtt korú kollégáiktól eltérő módon – akik rendszerint diszkókban, bárókban árulják szolgáltatásaikat- tevékenységüket az utcán, köztereken végzik. A szórakoztató negyedeiről és szűk sikátor jellegű utcáiról ismert Bandalungwa és Barumbu kerületek képezik a gyermekprostitúció központjait. Az általam megfigyelt 3-4 fiatal lányból álló csoport nappal és éjszaka is dolgozott. Nappal Bandalungwa kerületben egy nyomornegyed egyik kartonpapírból és bádoglemezekből összetákolt kunyhó sötét, fülledt, 2x2 méteres belső szobájában fogadták klienseiket. A kunyhó a strici és a lányok lakóhelyéül szolgált. Éjszaka, hajnali 1-2 órától a lányok kimentek Bandalungwa sötét utcáira, és az út szélén állva, kihívó öltözékben és viselkedéssel hívták fel magukra a férfiak figyelmét. A lányok sokszor egyszerű liputát vagy szoknyát hordanak testre feszülő felsővel. A szoknya megkönnyíti az aktus lebonyolítását. A napközben hosszú szoknyaként használt, bokáig érő liputájukat az éjszakai munka közben félbehajtják és térd fölé érő szoknyaként hordják. Ez már önmagában jelzés értékű az arra járó kuncsaftok számára. Az aktus egy félreeső sötét utcában vagy kapualjban

zajlik (ezekben a negyedekben általános az áramhiány). Az éjszaka leple alatt a kiszolgáltatott fiatal lányok gyakran esnek áldozatul civilek és katonák bántalmazásának. Többen meséltek arról, hogy néha, amikor kint vannak az utcán és arra jár egy több katonát szállító terepjáró, a katonák megfogják őket, elviszik egy félreeső, sötét helyre, ahol sorban megerőszakolják. Egy 13 éves adatközlőm elmondása szerint, ez előfordul, ez meg szokott történni, és már „hozzá vannak szokva” hogy 3-4 katona átmegy rajtuk.

A lányok sem oktatásban, sem egészségügyi ellenőrzésben nem részesülnek. Napról napra túlélve keresik meg testükkel az ételre, marihuánára, sörre, cigarettára valót. Adatközlőim mindegyike rendszeresen élt ezekkel a szerekkel. Ezek a 11-13 éves, gyermekarcú, hamvas, fejlődésben lévő lányok rendkívül dörzsöltek, kemények és fiúsak, isznak és drogot fogyasztanak. Ezeknek a lányoknak szakképzettség és pénz nélkül nincs lehetőségük arra, hogy ebből az állapotból kikerüljenek. Rendszerint előbb-utóbb teherbe esnek, vagy elkapják az AIDS betegséget. Egyrészt az erőszakos közösülések során előfordul, hogy az elkövető nem használ óvszert, másrészt a kuncsaftjaik egy része extra fizetség ellenében óvszer nélküli közösülést kér.¹ Kongóban a prostitúció gyakorlásának nincsenek szabályozásai, és a prostituáltakat sem ellenőrzik illetve nem kötelezik egészségügyi vizsgálatra.

□

¹ A kinshasai felnőttkorú CSW-k (commercial sex workers), azaz prostituáltak között végzett felmérés eredményei szerint a megkérdezett CSW-k egyharmada közösül óvszer nélkül, amelyért általában a normál tarifa 3,5-szeresét fizeti ki a kuncsaft.

III/ d GYERMEKMUNKÁSOK

Vizet cipelő kislány

Kötő gyermekek egy építkezésen

A gyermekmunkások problematikája összefüggésben van a korábban érintett problémákkal: az utca gyermekekkel, gyermek prostituáltakkal. A családból kutasztított, magukra hagyott, utcán nevelődő gyermekek számára a túlélés feltétele, hogy dolgozzanak, pénzt szerezzenek. A gyermekmunkásság jelensége viszont ennél sokkal általánosabb Kinshasában. A családban élő, nevelődő gyermekek egy része is munkára szorul, hogy szüleit segítse a család eltartásában, hogy magáról gondoskodni tudjon, de jellemző, hogy az iskoláskorúak azért dolgoznak, hogy megkeressék a tandíjukra valót.¹

A cirageur vagy cireur cipő pucolással keresi a kenyerét. Kezében a pucoláshoz szükséges kellékekkel: kefe, rongy, cipőpaszta, a fából készített cipőalátétet csattogtatva járja fel s alá az utcákat, kuncsaftot keresve. A kadafí mozgó petróleum árus. Sörös, üdítős üvegekben hordja és árulja a petróleumot. A kadafik némely esetben használt alapanyagokból – pl. használt rovarirtó flakonból- összetákolt petróleum lámpát is árulnak. A chayeur vagy pitcheur kifejezés a város szerte mozgó, dolgozó aprócikk árusokat jelöli: papír zsebkendőt, rágógumit, cigarettát, gyufát árulnak. A piacok vagy bárok, teraszok közelében dolgozó gyermekek söprést, takarítást is vállalnak. Őket ramasseurs des ordures ménagéres-nek nevezik. A plongeur-ok a kifőzdékben dolgoznak, mosogatóként. Szolgálatukért egy tál ételt kapnak. A bisenga-senga vagy mendiant megnevezést a kéregető, koldus gyerekeket jelöli. A

□

¹ Ez utóbbi okkal részletesebben foglalkozom a tanulmány 19. oldalán

kéregető gyermekek egész rendszere él a városban: a nemzetközi repülőtértől az európaiak által kedvelt éttermek előtti parkolóig mindenhol megtalálhatóak. A kéregető gyerekek a dugóban a kocsik mellék szegődnek, és az ablak kocogtatásával hívják fel magukra a figyelmet: vég nélkül recitálják: Mama, mama, méme cent francs. J'ai faim. Méme quelques choses. En petite rien.¹ És így tovább. A dugóban álló kocsikat egy ideig kísérik. Az utcán sétáló fehér nyomába erednek, egy szakaszon követik, fáradhatatlanul.

Cirageur vagy cireur

Papírzsebkendőt és ételt áruló fiatal

A Kongói Demokratikus Köztársaságban elterjedt tanrendszer a gyarmatosítás idején alakult ki belga mintára. A gyermekek életében az első oktatási tanintézmény az általános iskola, melyet 6-12 éves korban végeznek el.² Az általános iskola hat osztályának elvégzése után a diákok bizonyítványt kapnak, amellyel jogosultakká válnak arra, hogy középiskolában folytassák tanulmányikat. Az általános iskolák első osztályát a statisztikák szerint a gyerekek 52%-a kezdi el.³ Az iskolába nem járók magas arányát a családok gazdasági körülményei indokolják. Vagyis, hogy a szülők képesek e fizetni a tandíjat vagy sem. A statisztikát tovább rontja, hogy az általános iskola első osztályát megkezdő diákok közül 25 százaléknyan jutnak el az 5. osztály elvégzéséig. A gimnázium elvégzése is 6 évet vesz igénybe, melynek végén a diákok érettségi vizsgát tesznek. Az egyetem úgyszintén szaktól függően 5 illetve 6 éves. Felvételi nincs, ellenben az első évben előkészítő tanfolyam zajlik, melynek sikeres elvégzése a belépő az egyetemi oktatásba.

□

¹ Franciul: Mama, mama. Akár 100 frankot adj. Éhes vagyok. Adj valamit. Egy kis semmiséget.

² Bár létezik óvodai előképzés is, 3-5 éves korban. Az óvodai szolgáltatásokat privát intézmények nyújtják. Városban – Kinshasában - az óvodáskorú gyermekek 11%-a vidéken 3%-a vesz részt óvodai képzésben.)

³ Városban az arány 43%-ot vidéken 72%-ot mutat

Kongóban még az általános iskolai oktatás sem ingyenes, a szülőknek tandíjat kell fizetniük. Ez sok családban kivitelezhetetlen a munkanélküliség és a keresethiány miatt. Ngaliema kerületben, Munganga negyedben a gyermeküket iskolába járató családok között kevés olyat találunk akik ha képesek is a tandíj kifizetésére, azt nem valamilyen más, létszükségletű igény kielégítésére szolgáló javak kárára teszik. Gazdasági szempontból a háztartások mindenképp megsínylik a tandíjfizetést, pláne több gyermek után. Ha tandíjra jut, kevesebb jut élelmiszerre, tanszerekre vagy ruházati cikkekre. Ha élelmiszerre jut kevesebb, a gyerekek korgó gyomorral ülnek az iskolapadba, vagy füzet és toll nélkül. Ha üres gyomorral mennek iskolába, csökken a koncentrációképességük, nem képesek az iskolai tananyag befogadására és így tovább.

Az Afrikáért Alapítvány munkatársai 2002 tavaszán igényfelmérő missziót végzett a negyedben lakó, iskoláskorú diákok iskoláztatási lehetőségeiről. A felmérés során a következőket találták:

1. A családok képtelenek a tandíj fizetésére, így sok gyerek nem képes iskolába járni.
2. Azoknak a családoknak nagy részében, ahol képesek kifizetni a tandíjat, azt más létszükségletű javak kárára teszik, amely kihat a diák iskolai teljesítőképességére.
3. Az iskoláskorú gyerekek munkavállalással: aprócikkek árusításával (papír zsebkendő, petróleum, tiszta víz); piacozással (zöldség, gyümölcs); szolgáltatások nyújtásával. (cipőpucolás, kötörés) keresik meg a tandíjra valót.

Az Afrikáért Alapítvány a vizsgált problémák orvoslására kidolgozott egy támogatási programot, melynek keretében magyar támogatók magukra vállalhatják a kongói diákok tandíj kötelezettségét. A program céljaként a következőket határozta meg:

1. Lehetőséget teremteni az iskolai oktatásban való részvételre azokban a környéken élő családokban, ahol a gazdasági körülmények ezt nem teszik lehetővé.
2. Enyhíteni azon szegény családok terheit, amelyekben bár kifizették a tandíjat ezt más létszükségletű javak kárára tették meg.
3. Feloldozni a gyermekmunka terhe alól azokat az iskoláskorú gyerekeket, akik korábban fizikai munkával keresték meg az iskolai tandíjra valót.

Az Afrikáért Alapítvány által kidolgozott diáktámogatási program működésének következtében direkt módon elsősorban az iskolába járó 1500 diák, 28 főállású pedagógus és 6 főállású alapítványi munkatárs tartozik a támogatási rendszer közvetlen érintettjeinek körébe. A statisztikák szerint ugyanazon családból két gyermek jár az iskolába, így a program 750 családot érint. Átlagosan egy keresőképes felnőtt 11 emberről gondoskodik, így a főállású foglalkoztatottakon keresztül 374 embert érintett. Közvetett módon a projekt kihat továbbá a közvetlen támogatottak családjaira és környezetére, valamint az iskolaépületek környékére települő árusokra.

III/ e GYERMEKKATONÁK

A leszerelt gyermekkatonák arcát mutatni tilos

„Visszalátogattunk a központba. A fiatalok rajzokat készítettek. Kikamba mellett ülve elnéztem, ahogy a színes ceruza vonásai mögött lassan kirajzolódik egy élet szörnyű tragédiája. Kikamba Kinshasában született és élt 12 éves koráig. Édesanyja meghalt, édesapja nevelte 4 testvérével együtt. A család anyagi helyzete meglehetősen rossz volt, még a mindennapi betevő falat sem került mindig az asztalra. A napi egyszeri biztos étel és a csekély fizetés csábításának engedve úgy döntött önszántából, hogy katonának áll. A katonaságban 5 évet töltött el, ami egy háromhetes kiképzéssel kezdődött. A képzés lényege, hogy gondolkodás nélküli, elkötelezett harcosokat faragjon a fiatalokból.

„Három dolgot tanítottak nekünk: engedelmességet vagyis azt, hogy minden parancsot teljesíteni kell fenntartások nélkül; hogy hogyan használjuk a fegyvereket és; hogy lőjünk mindenre, ami mozog.” Az átképzés után Mbandakába mentek, onnan pedig Kisanganiba

indultak gyalogszerrel, 670-en. A Kisanganiba vezető út során harcba keveredtek lázadó csoportokkal, így félúton visszafordultak Mbandakába, ahová 250-en tértek vissza. Kikamba szerencsés volt, épségben visszatért Mbandakába, majd Közép-Afrikába került a frontra, onnan pedig később Kanangába, ahol 3 évet töltött el, mígnem a Belga Vöröskereszt elszállította a kinshasai rehabilitációs központba. Ez 2003 szeptemberében történt. Kikamba azóta is az intézményben él, 18. életévében jár, kereskedő szeretne lenni.

Ez egy történet a sok közül, amit egykori gyermekkatonák szájából hallottam a Belga Vöröskereszt által fenntartott kinshasai re-integrációs központban. A felmérések szerint ma világszerte 300.000 fiatalos van katonai szolgálatban, ebből 30.000-en a Kongói Demokratikus Köztársaságban. Legtöbbjük 7-16 éves.

A kadogok –jelentése: gyermekkatonák - száma Laurent-Desire Kabila elnöklése idején sokszorozódott meg. Politikájában hangsúlyt kapott a katonaság, mint „karrierlehetőség” eszménye. A csonka családú, nehéz sorsú, éhező gyermekeket könnyen be lehetett csalogatni a katonatáborba. A napi egyszeri meleg étel, a közösség, összetartozás, védelem gondolata vonzotta őket, valamint az a propaganda által terjesztett kép, miszerint a katona erős férfi. Erős férfi puskával, akinek hatalma van. A besorozott fiatal gyermekeket jobbik esetben futárként, teherhordóként, szakácsként alkalmazzák, a rosszabbikban - felderítőként, közönséges katonaként, a lányokat szexuális rabszolgaként. A fizikailag és pszichikailag egyaránt sérülékeny, könnyen megfélemlíthető gyermekekből általában engedelmes katonák válnak. Nem mindig kell erővel belekényszeríteni őket a hadseregbe vagy a gerillaosztalba. A polgárháborúk közepette elveszítik szüleiket, és ilyenkor az egyedüllét, a kétségbeesés, az éhezés hajtja őket egy olyan közösségbe, ahol nem írni-olvasni, számolni tanítják őket, mint addig az iskolában, hanem gyilkolni. Parancsnokaik nem egyszer drogokkal etetik a gyerekkatonákat, hogy leküzdjék félelmüket, és gátlások nélkül gyilkoljanak.

A Kongói Demokratikus Köztársaságban öt, Kinshasa városban két nemzetközi szervezet foglalkozik az egykori gyermekkatonákkal, társadalmi re-integrációjukkal. A Belga Vöröskereszt Afrikában hat országban folytat hasonló tevékenységet: Ruandában, Burundiban, Ugandában, Angolában, Francia és Belga Kongóban. Ez utóbbi fővárosában, Kinshasában, Limete negyedben a Bégonias sugárúton 2003 óta üzemeltetnek rehabilitációs központot, ahol lehetőségem adódott több alkalommal beszélgetni a gyermekekkel és nevelőikkel. Egy éves működésük ideje alatt 1015 fiatallal foglalkoztak. A programban 23-an dogoznak.

Pedagógusok, nevelők, pszichológusok. Az esetek 80%-ában fiúkkal foglalkoznak, 12 éves a legfiatalabb, aki hozzájuk került. Ott jártamkor az intézményben 25 fiatal élt, 23 fiú és két lány.

A program keretében a gyerekeket speciális tanrendű iskolákban próbálják felzárkóztatni. A háború vérengzéseit ismerő, harcedzett, dohányzó, némelyik esetben kábítószeres, többszörös gyilkos, szexuálisan is koraérett leszerelt kölyökkatonákat nem ültethetik be a hasonló korú társaik mellé az iskolapadba. Hosszú idő és felkészülés kell ahhoz, hogy a társadalom elvárt magatartásformáit újra felvegyék, ha egyáltalán sikerül.

Mivel több gyermeket olyan fiatalon hurcoltak el, hogy egyáltalán nem vagy alig tanult meg olvasni, illetve aki korábban tudott is, a katonaság éve alatt jórészt elfelejtett, a központba kerülő, tinédzser korú gyerekeket írni- olvasni is megtanítják. A központba kerülő fiatalok nagy része alapvető hiányossággal rendelkezik az ismeretanyagok területén. Ezért a program arra törekszik, hogy egyénre szabottan foglalkozzanak velük, és speciális oktatásban részesülnek. A rehabilitációs intézményben békés szakmákra tanítják a szinte csak a fegyverekhez értő fiatalokat, péknek, szabónak, autószerelőnek. Pszichológusok próbálják agresszivitásukat visszafogni. Tanulmányi kirándulásokon ismerkednek a polgári élet számukra ismeretlen színtereivel, tanulják a városi közlekedést és viselkedésformákat. A visszailleszkedés azonban nehéz és bonyolult folyamat.

Az intézményben dolgozó pszichológus kiemelt feladata a frontról visszaérkezők szakszerű mentális segítése, mielőtt visszatérnének családjukhoz, illetve a civil életbe. Egy nevelő elmondása szerint a gyerekek felsőbbrendűségi komplexusban szenvednek, kortársaik közül kirínak pontosságukkal és rendre való hajlamukkal, és sokszor agresszívek. Egymás közötti nézeteltéréseik gyakran verekezésbe torkollanak. Ilyenkor azzal fenyegetőznek, hogy megölik egymást. A civilekkel szemben erősnek érzik magukat, mintha a fegyver által biztosított hatalmuk még meglenne. A rehabilitáció során rávezetik őket arra, hogy a társadalomban az agresszív viselkedést visszautasítják.

A pszichológusok a gyermekek családjait egyenként keresik fel, hogy képet kapjanak életkörülményeikről és problémáikról. A beszélgetések, foglalkozások során aztán fokozatosan, a családban tapasztalt sajátos problémákra készítik fel a fiatalokat, hogy a későbbi együtt élésnél fel tudják dolgozni azokat. A program idején a gyerekeket fokozatosan szoktatják vissza a családi életbe. A családtagok először a központban tesznek

látogatást, ahol külön „családi szoba” működik azért, hogy zavartalanul beszélgethessenek. A szülők ott is aludhatnak a központban. A látogatást egészen addig folytatják, amíg a fiatal fel nem készült rá, hogy elhagyja a központot, és megállja helyét az életben.

Samuel 16 éves, két hónapja került a Belga Vöröskereszt rehabilitációs táborába, de már el is hagyta azt és jelenleg nagynénje kinshasai otthonában él. Samuel Kinduban született és élt, nagymamája nevelte. Mikor a háború idején ugandai fegyveresek támadták meg a várost, a gyermekek önvédelmi csapatot toboroztak a civilek védelmére. A csoportosulás a Mayi-Mayi (lingala, jelentése víz) fedőnevet kapta. Samuella nagynénje otthonában beszélgettünk, ahol egy időre meghúzta magát. Kinduba már nem akart visszatérni csonka családjához, édesapja is Kinshasában él. Samuel a központba betegen, szemgyulladással érkezett. Búskomor, zárkózott fiatalember, keveset beszél, arca rezzentelen. A rehabilitációs központból hamar visszaengedték rendezett körülmények között élő nagynénjéhez, de még ma is gyakran háborúról és vérről álmodik. Samuel nagynénjével, Mama Beatrice-vel arról beszélgettünk, hogy a család hogy élte meg az egykori kadogo visszatértét, az átélt szörnyűségek után hogyan fogadták újra vissza a családba.

„Hálát adtunk az Istennek, amikor idekerült hozzánk, mert azt hittük, hogy már nem él. Szörnyű dolgokon ment keresztül, de szeretjük őt.” Samuel szerencsés, mert az általános iskolát elvégezte. Szakmája nincsen, de minden lehetősége megvan a tovább tanulásra.

A rehabilitációs központban arra törekszenek, hogy a bentlakókat lekössék foglalkozásokkal, képzésekkel. A fiataloknak szoros az időbeosztásuk, iskola, korrepetálás, délutánonként műhelygyakorlat. A műhelyekben mesterségeket sajátíthatnak el, többek között szabó, pék, autószerelő válhat belőlük. Ezen kívül van színház- zene- tánc és dráma- foglalkozás, focicsapat és egyéb kreatív foglalkozásokra lehetőség. Az egyik nevelőt idézve: „Ahhoz, hogy a rehabilitációs központban a probléma mélyére lássunk, a gyermekeket meg kell nyitni játékkal, énekkel, tánccal, színházzal. Ezáltal megismerhetjük képességeiket, feltérképezzük érdeklődésüket. Másrészt fontos, hogy elfoglaljuk őket, éreztessük velük, hogy tartalmas életet élnek és a társadalom hasznára tudnak válni, múltjuktól függetlenül.”

IV. JÖVŐKÉP

Iskolás csoport, Kinshasa, Ngaliema kerület

A tanulmányban érintett társadalmi problémák világunk rákfenéi közé tartoznak. A legsúlyosabb problémák közé, a világ kilencedik legszegényebbikeként számon tartott országában, a Kongói Demokratikus Köztársaságban. A kifejtett problémák elszenvedői fiatalok, akik a felnövekvő generációt alkotják ma Afrika harmadik legnagyobb országának fővárosában. A problémákat kezelni lehet szociális intézmények működtetésével, fenntartásával. Ezeknek számos módja ismert, melyek sikeresek és sikertelenek, hatékonyak és hatékonytalanok egyaránt lehetnek. A valódi megoldás a problémák megelőzése lehet. Ahhoz, hogy a társadalmi jelenségek mozgatórugóiként többször jelzett instabilitás és rendkívül szűkös gazdasági lehetőségek örökös kiúttalanságából a családok kilássonak, munkahelyteremtésre, rendszeres és kalkulálható havi jövedelmekre, de mindenek előtt és főképp állami szerepvállalásra lenne szükség. A civilek tisztában vannak azzal, hogy szolgáltatásaikkal olyan hiánypótló tevékenységet folytatnak, amely az állam feladata lenne. Kinshasában a civil szféra megszületése az 1990-as évek első felében kezdődött. 1996-ban az ONG-k száma 342, 2002-ben már 4587, melyek közül 990 szociális és 956 kulturális téren működik. 815 szervezet foglalkozik állat- és növénytermesztéssel, mezőgazdasággal. Az ONG-k gombamód szaporodnak Kinshasában, de menedzsment – és pénzügyi problémák miatt nagy részük pár hónappal bejegyzésük után működésképtelenné válik. A helyi szervezeteken kívül jelentős a nemzetközi szervezetek jelenléte is. Többek között a francia

GRET, az ír CONCERN, az angol Save the children, az angol-kanadai OXFAM aktív szereplője a civil szférának Kinshasában.

Kinshasa – ha ezt még tetőzni lehet- az elkövetkezendő években még komolyabb problémákkal fog küzdeni. Az amúgy is jelentősen túlterhelt, rosszul szervezett főváros továbbra is az országon belüli migráció célpontja. Lakosságát és kiterjedését tekintve napról napra duzzad. Célpontja a perspektívát keresőknek, a kiúttalanoknak, a jobb életre vágyóknak. A valóság viszont egy sűrű, koszos, kaotikus, szervezetlen város, melyben az alapvető szolgáltatások, a víz- és az áramellátás is mindennapos problémát jelent több millió ember számára.

A helyzet súlyosságának enyhítésére csak állami reform, terv lehet képes. Szükség volna a város tudatos tervezésére, Gombe kerület centrális monopóliumának megszüntetésére. Munkahelyteremtésre, az államkasszába befolyó pénzek felhasználására és az abból származó jövedelem egy részének a lakossági közszolgáltatások biztosítására való fordítására többek között. Ezek nélkül a problémák enyhítésére tett megoldási javaslatok csak időlegesek lehetnek. Kinshasában mindenek előtt jó kormányzásra van szükség.

BIBLIOGRÁFIA

Almy, Susan W: Anthropologists and Development Agencies. American Anthropologist. New Series, Vol. 79, No. 2., pp. 280-292

Bodrogi Tibor. Társadalmak születése. Budapest, Gondolat. 1962

C. Oleke., A. Blystad, F. Fylkesnes: Constraints to educational opportunities of orphans: A community-based study from northern Uganda. Aids Care, March 2007. 19 (3): 361-368

Aids Care, March 2007. 19 (3): 361-368

De Boeck, Filip: Kinshasa. Tales of the invisible city. Ludion. Ghent-Amsterdam. 2004

Devisch, René: Parody in matricentered Christian healing communes of the sacred spirit in Kinshasa.

Escobar, A. : Anthropology and the Development Encounter: The Making and Marketing of Development Anthropology. American Ethnologist, Vol. 18, No. 4, pp. 658- 682

Fisher, W. F.: Doing good? The Politics and Antipolitics of NGO Practices. Annual review of Anthropology. 1997. Vol. 26. pp. 439-464

Gil Lacq: Les enfants de la guerre. Hachette, Paris, 1979

Goldschmidt, W: Anthropology and the Coming Crisis: An Autoethnographic Appraisal. American Anthropologist. New Series, Vol. 79, No. 2., pp. 293-308

Green, E.C.: Practicing development anthropology. Boulder: Westview Press. 1986

Gutkind, Peter: Városantropológia in Fejlődés-Tanulmányok: Urbanizáció, marginális rétegek és informális szektor, MTA, Szociológiai Kutató Intézet, Budapest, 1985.

Haraszi Anna: Az akcióantropológia elméleti és etikai áttekintése in Kisebbség és Kultúra. Antropológiai tanulmányok 1. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, MTA Politikai Tudományok Intézete, ELTE Kulturális Antropológiai Szakcsoport, Budapest, 2004.

The hidden health trauma of child soldiers. Source: Lancet; 3/13/2004, Vol. 363 Issue 9412, p831

Hoben, Allan: Anthropologists and development. Annual review of Anthropology. 1982. Vol. 11. pp. 349-375

Knappert, Jan. Myths and Legends of the Congo. Nairobi- London- Ibandan, Heinemann Educational Books.1971

Léo-Kin: Cheminement d'une capitale. Editions CMCT FCB, Belgique, 2004.

Little, Painter: Discourse, Politics and the Development Process: Reflections on Escobar's „Anthropology and the Development Encounter” American Ethnologist. Vol. 22, No. 3, pp. 602-609

McMichael, Philip: Development and Social Change. Pine Forge Press, 2004.

Mortality in the Democratic Republic of Congo: a nationwide survey. Lancet 2006. 367:44-51

Mumengi, Didier: Les jeunes sans toi á Kinshasa. Etude du phénomène des enfants de la rue. Editions Universitaires Africaines, Kinshasa, 2001.

Mumengi, Didier: L'univers des jeunes dans toit. Album de sensibilisation au sort des jeunes de la rue. Editions l'Arc-en-Ciel, Kinshasa, 2001.

Ngoma Ngambu: Manuel de Sociologie et d'anthropologie. Presses Universitaires Kongo. Kinshasa. 1996

Nzuzi, Mbuyi: Pauvreté urbaine á Kinshasa. Cordaid, Le Haye, 2004.

Post-traumatic stress in former Ugandan child soldiers. Source:Lancet; 5/15/2004, Vol. 363 Issue 9421, p1646

Schoepf, Brooke G.: International AIDS Research in Anthropology: Taking a Critical Perspective on the Crisis. Annual Review of Anthropology. 2001. 30. pp. 335-361

Shomba Kinyamba: Megalopolis malade des dérives existentielles. Espace L'Harmattan Kinshasa, 2004

The status of child offenders under international criminal justice: Lessons from Sierra Leone. Source:Deakin Law Review; 2004, Vol. 9 Issue 1, p213

Unprotected intercourse for extra money among commercial sex workers in Kinshasa, Democratic Republic of Congo. Aids Care, October 2006. 18(7):777-785.

Van Wolputte S., Devisch R., Lapika D.: Medical pluralism and lay therapy management in Kinshasa. ULRIKA, Sweden, 2002